

RAZLIKE U SOCIJALNOEKONOMSKOM STATUSU, TIJEKU ŠKOLOVANJA I OBITELJSKOJ PATOLOGIJI MALOLJETNIH DELINKVENATA S OBZIROM NA MIGRATORNOST NJIHOVIH OBITELJI

IRENA CAJNER-MRAOVIĆ • ZORAN ŠUČUR

primljeno: svibanj '97.
prihvaćeno: listopad '97.

Izvorni znanstveni članak
UDK: 376.5
343.9

U radu se željelo istražiti da li se maloljetni delinkventi iz doseljenih i nedoseljenih obitelji značajno razlikuju glede tijeka školovanja, socijalnoekonomskog statusa i obiteljske patologije. Uzorak se sastojao od 412 maloljetnih počinitelja različitih kaznenih djela na području Županije bjelovarsko-bilogorske, kojima je u razdoblju između 01. siječnja 1988. i 31. svibnja 1995. godine pred Općinskim ili Županijskim sudom u Bjelovaru izrečena neka kaznena sankcija ili je kazneni postupak obustavljen ali samo iz razloga svrsishodnosti. Prikupljeni podaci su obrađeni uz pomoć diskriminativne analize i analize varijance (program SPSS). Dobiveni diskriminativni faktori (kao i rezultati analize varijance) potvrđuju da se maloljetni delinkventi iz doseljenih i nedoseljenih obitelji statistički značajno razlikuju s obzirom na sva tri navedena područja. Drugim riječima, maloljetni delinkventi iz doseljenih obitelji imaju nepovoljniji ekonomski i stambeni status, češće se suočavaju sa socijalno-patoloških pojavama u obitelji i imaju više problema u školi. Rezultati ovog rada pokazuju da je situacija u migrantskim, odnosno doseljenim obiteljima rizičnija s aspekta pojave poremećaja u ponašanju i maloljetničke delinkvencije.

Ključne riječi: maloljetni delinkventi, migratornost obitelji, socioekonomski status obitelji, patologija obitelji, tijek školovanja

UVOD

U vezi sa sagledavanjem različitih socioekonomskih karakteristika obitelji maloljetnog delinkventa, posebno je korisno pozabaviti se njenom mobilnošću. Osnovna je pretpostavka od koje se polazi u analizi ta da sama promjena mjesta prebivališta obitelji u izvjesnom smislu doprinosi njenoj destabilizaciji. Neki sociološki pristupi srž proučavanja migracija vide u promjenama "interakcijskog sustava" (vidi Mežnarić, 1991), iako svako migriranje ne mora podrazumijevati i promjene u interakcijskom sustavu. Međutim, ako su nužne duboke promjene u dosadašnjem interakcijskom sustavu migranata, vjerojatno će se pojaviti i veći problemi u njihovoj integraciji i adaptaciji na nove socijalne uvjete života. Drugim riječima, kod onih migranata čiji je interakcijski sustav u mnogome različit od

interakcijskog sustava sredine u koju dolaze, i gdje su kulturne, jezične i druge barijere izraženije, promjene u interakcijskom sustavu će ići vrlo sporo ili će čak biti zakočene. Prema tome, ako je kontakt emigrantskog i imigrantskog interakcijskog sustava vrlo slab, onda se vjerojatno može očekivati izvjesna marginalizacija migrantske populacije.

Područja interakcijskog sustava u kojima se promjene odigravaju su brojna, ali je za istraživanje maloljetničke delinkvencije iznimno značajno područje socijalne kontrole. Gubitak ili promjene u načinu socijalne kontrole često se manifestiraju u obliku anomijskih pojava (obiteljska patologija, kriminalitet, samoubojstva i slično). Očito da fizička promjena prebivališta uzrokuje devijantna ponašanja kod ljudi (posebice maloljetnika) u onim slučajevima kada dolazi

do poremećaja interakcijskog obrasca, koji je prije migriranja bio čimbenik stabiliziranja društvene organizacije migrantske grupe.

Mobilnost obitelji u našim uvjetima najčešće se realizira na relaciji selo-grad, a što je samo mikro-proces u makro-procesu zvanom industrijalizacijsko-urbanizacijski proces. O različitim efektima prijelaza obitelji iz ruralnih u urbane uvjete rađena su brojna, pogotovo sociološka istraživanja. U našim uvjetima ta su istraživanja pokazala do kakvih sve kriznih stanja dolaze obitelji migranata u nastojanju da se dokopaju urbanog načina života (npr. Melita Richter, 1974, prema Uzelac, 1980). Služeći se Toenniesovom klasifikacijom Melita Richter promatra seosku sredinu (*gemeinschaft*) kao sredinu koju karakterizira solidarnost, zajedničko vlasništvo, opća volja, kolektivizam, interes zajednice, običaj, navika, religija i tradicija, dok je gradskoj sredini (*gesellschaft*) svojstveno privatno vlasništvo, pojedinačna volja, individualizam, osobni interes, pravo, moda i javno mnijenje. Prelaskom iz sela u grad, navodi Melita Richter, osoba gubi primarne dodire s drugim ljudima, kontakti su u pravilu povremeni, segmentirani i anonimni.

Sve studije utjecaja ekološke strukture na modalitete kriminalnog ponašanja djece i maloljetnika pokazale su, prije svega, vrlo značajno učešće migrantske populacije u populaciji djece i maloljetnika koji su ili počinili kaznena djela ili pak prekršaj. Interpretirajući dobivene rezultate autori naročito naglašavaju karakteristike krize kroz koju prolazi obitelj seleći iz sela u grad, ali se ne zadržavaju samo na problemima vezanim za promijenjeni način života i doživljaje maloljetnika s tim u svezi, nego pogotovo ističu objektivne teškoće s kojima se svakodnevno susreće obitelj i maloljetnik. Naime, dolazak obitelji iz sela u grad povezan je s nizom teškoća na planu zapošljavanja, stanovanja i sl. Osim problema vezanih za zapošljavanje, stanovanje i sl. u svezi s migrantskim obiteljima javlja se i jedan specifičan odgojni problem, a taj se odnosi na autoritet roditelja prema djetetu

prije i poslije doseljenja u urbanu sredinu (Singer, Mikšaj-Todorović, 1989:149). Autori s pravom ukazuju na značaj ovog problema stoga što je on, pogotovo u prvim danima života obitelji u urbanim uvjetima, izuzetno naglašen. Riječ je, naime, o tome da je dijete svakodnevni svjedok situacija u kojima njegov roditelj, čije je modele ponašanja za vrijeme života u selu prihvaćao kao svoje, nailazi na brojne probleme, koji drugim roditeljima, roditeljima njegovih vršnjaka iz susjedstva, škole i sl., ne predstavljaju nikakve poteškoće. To dakako, pridonosi narušavanju do tada idealizirane predodžbe o roditeljima u očima djece, te otuda i osnovni zaključak o padu autoriteta roditelja prema djetetu, što svakako nije bez posljedica na planu dometa obiteljskog odgoja.

Značajno je primijetiti da je migratornost obitelji često povezana s nezadovoljavajućim materijalnim prilikama obitelji, obiteljskom patologijom i neuspjesima samih maloljetnika, od kojih je za maloljetnički kriminalitet svakako bitan školski neuspjeh (Poldrugač, 1992, 1981; Vrgoč, 1978).

CILJ I HIPOTEZA RADA

Osnovni cilj ovog istraživanja bio je u tome da se utvrde neke razlike unutar uzorka maloljetnih delinkvenata Bjelovarsko-bilogorske županije. U tom smislu se željelo vidjeti da li postoje bitne razlike između maloljetnih delinkvenata s obzirom na to je li njihova obitelj doselila ili ne u sadašnje mjesto boravka. Pri tome će se konkretno istražiti da li se maloljetni delinkventi iz doseljenih i maloljetni delinkventi iz nedoseljenih obitelji značajno razlikuju glede tijeka školovanja, socijalnoekonomskog statusa i obiteljske patologije. Ovdje smo izabrali kao razlikovnu varijablu (ne)doseljenost obitelji, polazeći od toga da je migratornost obitelji značajan faktor u etiologiji maloljetničke delinkvencije i da migrantska populacija značajno sudjeluje u onom kontingentu djece i maloljetnika koji su počinili kaznena djela.

U skladu s iznesenim ciljem, pošlo se od hipoteze da će postojati statistički značajna

razlika među maloljetnim delinkventima iz doseljenih i nedoseljenih obitelji u pogledu njihova socijalnoekonomskog statusa, obiteljske patologije i tijeka školovanja. Ova hipoteza je sastavni dio jedne šire pretpostavke da se obitelji obuhvaćene migracijama suočavaju s nizom poteškoća na mnogim područjima života. Mi smo se ograničili na spomenuta tri područja jer ih smatramo značajnim indikatorima maloljetničke delinkvencije.

METODE RADA

Uzorak ispitanika

Istraživanje je provedeno na slučajno formiranom uzorku 412 maloljetnih počinitelja različitih kaznenih djela na području Županije bjelovarsko-bilogorske, kojima je u razdoblju između 01. siječnja 1988. i 31. svibnja 1995. godine pred Općinskim ili Županijskim sudom u Bjelovaru izrečena neka kaznena sankcija ili je kazneni postupak obustavljen ali samo iz razloga svrsishodnosti.

Napomenimo samo da je u uzorku bilo 234 (56,8%) maloljetnika čije su obitelji starosjedilačke, dok ostali maloljetnici potječu iz doseljenih obitelji (178 ili 43,2%).

Uzorak varijabli

Mobilnost i socioekonomski status ispitanika procjenjivani su preko sljedećih varijabli:

1. Školska sprema oca - SSPROC (1. viša ili visoka 2. srednja 3. niža 4. osnovna škola 5. bez osnovne škole 6. otac nepoznat)
2. Zaposlenost oca - ZAPOCA (1. da 2. ne)
3. Zaposlenost majke - ZAPMAJ (1. da 2. ne)
4. Trajanje zaposlenja oca u inozemstvu - ZAPOCI (1. nije radio 2. jednu godinu 3. dvije godine 4. tri godine 5. četiri i više godina)
5. Trajanje zaposlenja majke u inozemstvu - ZAPMAI (1. nije radila 2. jednu godinu 3. dvije godine 4. tri godine 5. četiri i više godina)
6. Tko se pretežno bavi odgojem maloljetnika - TKOODM (1. oba roditelja 2.

jedan roditelj 3. baka/djed 4. druga rodbina 5. druge osobe 6. nitko)

7. Obitelj stanuje - OBITST (1. u vlastitoj kući 2. u vlastitom stanu 3. ima stanarsko pravo 4. podstanari su 5. nema obitelji)
8. Ekonomski status obitelji - EKSTOB (1. iznad prosjeka 2. prosječan 3. slab 4. jako loš 5. nema obitelji)

Socijalno patološki oblici ponašanja članova obitelji ispitanika opisani su u ovih devet varijabli:

1. Od kada su odnosi u obitelji poremećeni - OTKADA (1. nisu poremećeni 2. nakon maloljetnikove 14. godine 3. od prije maloljetnikove 14. godine 4. od prije maloljetnikove 7. godine)
2. Prekomjerno konzumira alkohol - MAJKAL (1. ne 2. da)
3. Sklonost skitnji - majka - MAJKSK (1. ne 2. da)
4. Sklonost neradu - otac - NERADO (1. ne 2. da)
5. Sklonost neradu - majka - NERADM (1. ne 2. da)
6. Sklonost promiskuitetu - otac - PROMIO (1. ne 2. da)
7. Sklonost promiskuitetu - majka - PROMIM (1. ne 2. da)
8. Osuđivanost za kaznena djela - otac - OSKDOC (1. ne 2. da)
9. Osuđivanost za kaznena djela - majka - OSKDMA (1. ne 2. da)

Tijek školovanja ispitanika opisan je kroz sljedeće varijable:

1. Razlike između kronološke i obrazovne dobi - RAZKRO (1. nema razlike 2. jedna godina 3. dvije do tri godine 4. četiri i više godina)
2. Mijenjanje osnovne škole - MIJOSK (1. nije mijenjao 2. mijenjao jednom 3. mijenjao dva ili više puta 4. nije pohađao)
3. Mijenjanje srednje škole - MIJSSK (1. nije mijenjao 2. mijenjao jednom 3. mijenjao dva ili više puta 4. nije pohađao)
4. Bježanje iz osnovne škole - BJEOSK (1. nije bježio 2. bježio (bježi) 3. nije pohađao)

5. Bježanje iz srednje škole - BJESSK (1. nije bježao 2. bježao (bježi) 3. nije pohađao)

Metode prikupljanja i obrade podataka

Procjenu rezultata ispitanika na zadanim varijablama izvršili su posebno educirani i instruirani anketari, a na temelju podataka sadržanih u spisu kaznenog predmeta. U tom pravcu je konstruiran i poseban upitnik.

Prikupljeni podaci su obrađeni uz pomoć analize varijance i diskriminativne analize (program SPSS), kako bismo testirali da li se pretpostavljene skupine ispitanika statistički značajno razlikuju s obzirom na zadani sklop varijabli.

REZULTATI RADA I DISKUSIJA

Provedene su tri diskriminativne analize polazeći od (ne)doseljenosti obitelji kao diskriminatorne varijable. S obzirom na ovu varijablu, maloljetni delinkventi su podijeljeni u dvije skupine: prvu čine oni čija obitelj nije doselila u sadašnje mjesto boravka, a drugu čine oni koji čija je obitelj doselila u sadašnje mjesto boravka (bilo iz glavnog grada, sjedišta okružnog suda, sjedišta općine ili iz mjesta koje nije niti sjedište općine). Kada govorimo o doseljenju obitelji, onda mislimo na doseljenje roditelja maloljetnika (bez obzira je li se ono dogodilo prije ili poslije rođenja maloljetnika).

Socijalnoekonomski status obitelji

Uz pomoć diskriminativne analize izlučen je jedan statistički značajan diskriminativni faktor (Tablica 1). Ovaj faktor u najvećoj mjeri definiraju sljedeće varijable: trajanje zaposlenja majke u inozemstvu, trajanje zaposlenja oca u inozemstvu, stambeni status, školska sprema oca te tko se pretežno bavio odgojem maloljetnika. Grupni centroidi (Tablica 2) pokazuju da postoji statistički značajna razlika između skupine maloljetnih delinkvenata čija je obitelj starosjedilačka i skupine maloljetnih delin-

kvenata čija je obitelj doselila u sadašnje mjesto prebivanja kada je riječ o socijalnoekonomskom statusu obitelji. To znači da je socijalnoekonomski status doseljenih obitelji općenito nepovoljniji od socijalnoekonomskog statusa nedoseljenih obitelji (radi se naravno samo o obiteljima koje imaju maloljetne delinkvente). Drugim riječima, u odnosu na maloljetnike iz nedoseljenih obitelji, za skupinu maloljetnika iz doseljeničkih obitelji karakteristično je sljedeće:

- majka im je češće i duže radila u inozemstvu,
- otac im je također češće i duže radio u inozemstvu,
- obitelj im je imala nepovoljniji stambeni status (češće su bili podstanari, odnosno imali nezadovoljavajuće riješeno stambeno pitanje),
- otac im ima u prosjeku niži stupanj školske spreme,
- rjeđe su se njihovim odgojem bavila oba roditelja, a češće neke druge osobe (djed/baka, rodbina) ili nitko.

Migratornost obitelji je značajna s aspekta poremećaja u ponašanju, pa i u onim slučajevima kad se doseljenje obitelji zbilo prije rođenja maloljetnika. Razumljivo da je obitelji koja se doselila u neko područje potrebno izvjesno vrijeme da bi pronašla svoje "mjesto" u novoj sredini. Svakako su među najvažnijim problemima stambeni smještaj i pronalaženje odgovarajućeg zaposlenja. Iz analize diskriminativnog faktora vidljivo je da su roditelji maloljetnika iz doseljeničkih obitelji češće bili prisiljeni tražiti posao u inozemstvu kako bi stekli prihvatljiv materijalni i stambeni standard. Nesumljivo da je ova činjenica boravka oca/majke ili oboje u inozemstvu imala bitnijeg utjecaja na odgoj onih maloljetnih delinkvenata koji dolaze iz doseljeničkih obitelji. Neki autori smatraju da se djeca čiji su jedan ili oba roditelja u inozemstvu nalaze u sličnom položaju kao i djeca deficijentne obitelji. Makar takvi roditelji ne zane-
maruju svoju djecu, ipak ne sudjeluju u

Varijable	W	R	Xn ₁	Xn ₂	F-omjer	p
ZAPAMAI	.46	.66	1.15	1.53	14.50	.00
ZAPOCI	.38	.53	1.21	1.53	8.54	.00
OBITST	.49	.51	1.24	1.48	7.54	.01
SSPROC	.58	.37	4.13	4.36	4.43	.04
TKOODM	.13	.35	2.13	2.46	4.06	.05
EKSTOB	.05	.22	2.53	2.65	1.64	.20
TAPOCA	-.05	.08	1.41	1.43	0.16	.69
ZAPMAJ	.19	.03	1.54	1.55	0.06	.81

Tablica 1. Rezultati diskriminativne analize i analize varijance

LEGENDA: (za tablice 1-6)

n₁ - skupina maloljetnih delinkventa iz nedoseljenih obitelji

n₂ - skupina maloljetnih delinkvenata iz doseljenih obitelji

W - koeficijenti diskriminacije

R - koeficijenti korelacije s diskriminativnim faktorom

Xn₁, Xn₂ - aritmetičke sredine skupina

DF - stupnjevi slobode

p - razina značajnosti

	n ₁	n ₂	χ ²	DF	p
Fac ₁	-.25	.32	30.804	8	.00

Tablica 2. Grupni centroidi na diskriminativnom faktoru

njihovom odgoju. Maloljetne delinkvente iz doseljenih obitelji su, zbog boravka jednog ili oba roditelja u inozemstvu, češće vjerojatno odgajali djed/baka ili druga bliža rodbina. Djed/baka ili druga rodbina teško mogu nadoknaditi odsustvo roditelja i roditeljskih uzora, poglavito u počecima pubertetskog sazrijevanja. Osim toga, djed ili baka se mogu prezaštitnički ponašati prema maloljetniku ili s druge strane, nisu u stanju dovoljno razumijeti zahtjeve i potrebe maloljetnika. U takvoj situaciji djed ili baka ne predstavljaju dovoljno snažan i prihvatljiv autoritet za maloljetnika. Čak i kad jedan roditelj ostaje kod kuće, veći je broj slučajeva delinkventnog ponašanja takve djece, kao i lošijeg uspjeha u školi. Međutim, sigurno je još gore kad se odgojem maloljetnika ne bavi nitko, već je maloljetnik prepušten utjecajima različitih osoba koje susreće. K tome, ako maloljetnikova obitelj boravi relativno kraće vrijeme u novoj sredini, onda je manja i vjerojatnost da će sama socijalna sredina efektivno vršiti funkciju kontrole nad maloljetnikom.

Problem je svakako uspostava adekvatnog odnosa između maloljetnika i

roditelja koji radi u inozemstvu. Često je slučaj da su takvi roditelji u mogućnosti samo kraće vrijeme boraviti u tuzemstvu i to vrijeme koriste kako bi obavili poslove koji su nužni za poboljšanje materijalnog i stambenog statusa. Relativno su malo vremena provodili u razgovoru s maloljetnikom. Budući da se vjerojatno radi o obiteljima koje su prije odlaska njihovih članova u inozemstvo imale lošu materijalnu situaciju, moguće je da su otac ili majka nastojali iskoristiti šanse da bi djeci pružili bolje stambene, materijalne i druge životne uvjete. Međutim, opterećeni imperativom poboljšanja materijalnih uvjeta života, takvi roditelji ne uspijevaju uspostaviti adekvatan kontakt s vlastitom djecom, koji bi uključivao uzajamno povjerenje i otvorenost. Osim toga, maloljetnici čiji su roditelji u inozemstvu mogu u osobi oca ili majke gledati prvenstveno onoga tko im donosi materijalne darove, ali ne i osobu s kojom mogu podijeliti svoje probleme ili nedoumice.

Isto tako su maloljetnici iz doseljeničkih obitelji češće od onih iz starosjedilačkih imali nepovoljniji stambeni status. To je sasvim prirodna posljedica migracije. Dobar dio obitelji koje dolaze u novu sredinu u početku

su prisiljene živjeti podstanarskim životom. Izgradnja ili kupnja vlastitog stambenog objekta zahtijeva određeno vrijeme, koje može dugo potrajati ukoliko roditelji nisu u stanju pronaći adekvatan ili bilo kakav posao. U takvoj situaciji obiteljski život će znatnim dijelom biti determiniran težnjom da se riješi ili barem poboljša stambeni status. Neodgovarajući stambeni status nerijetko je izvor nezadovoljstva u obitelji jer otežava normalno odvijanje svakodnevnog života. Kvantitativni nedostatak stambenog prostora, osim što zaokuplja pažnju roditelja, može negativno utjecati i na maloljetnikove aktivnosti i obveze vezane za školu. Ukupno govoreći, nepovoljna stambena situacija otežava koncentriranje odraslih članova obitelji na odgoj djece.

Jedan dio materijalnih problema doseljenih obitelji vjerojatno je vezan i uz činjenicu da očevi u tim obiteljima imaju niži stupanj obrazovanja od očeva u nedoseljenim obiteljima. Ovaj čimbenik nižeg obrazovanja oca može utjecati na šanse njegovog zapošljavanja, ali i općenito na materijalni položaj obitelji (ako pretpostavimo da taj položaj ovisi prvenstveno o primanjima oca). Kada i imaju zaposlenje, očevi s nižom stručnom spremom primaju u pravilu i manji dohodak. Pored toga, spomenimo opće poznatu činjenicu da se obrazovaniji pojedinci lakše i brže prilagođavaju na nove okolnosti.

Konačno, možemo pretpostaviti da su doseljeničke obitelji češće mijenjale svoje mjesto boravka i nakon rođenja maloljetnika. Poznato je da je visoka migratornost obitelji često povezana s pojavom poremećaja u ponašanju kod maloljetnih članova. Promjena mjesta boravka za maloljetnika može imati negativne i stresne efekte. Maloljetnik s promjenom boravka gubi dosadašnje socijalne veze koje su za njega bile bitne, mijenja se školski ambijent kod onih maloljetnika koji su uključeni u obrazovni proces, mijenja se interakcijski sustav osobito u slučajevima kad se sredina odlaska i sredina dolaska bitno razlikuju po svojim vrijednosnim, običajnim i drugim

elementima. Ne susreću se samo maloljetnici s problemima adaptacije nego i cijela obitelj, što sve ima odraza na ukupnu obiteljsku atmosferu. Stoga se takav maloljetnik i njegova obitelj mogu suočavati s nizom problema koje maloljetnici iz starosjedilačkih obitelji uopće ne poznaju.

Patologija obitelji

Izlučen je jedan diskriminativni faktor, kojeg ponajviše određuju ove varijable: sklonost oca promiskuitetu, sklonost majke skitnji, sklonost majke neradu, od kada su obiteljski odnosi poremećeni, sklonost majke promiskuitetu, sklonost oca neradu i pretjerano konzumiranje alkohola od strane majke (Tablica 3). Analiza grupnih centroida (Tablica 4) ukazuje na veće prisustvo obiteljske patologije kod maloljetnika iz doseljeničkih obitelji. Iz dobivenih rezultata proizlazi da je u doseljeničkim obiteljima u odnosu na starosjedilačke:

- češće prisutna sklonost oca promiskuitetu i neradu,
- češće prisutna sklonost majke prema skitnji, neradu, promiskuitetu i alkoholizmu,
- češće prisutna poremećenost obiteljskih odnosa kroz duže vrijeme.

Općenito su u doseljeničkim obiteljima prisutniji određeni oblici patologije. Na ovo utječu svakako problemi i poteškoće s kojima se susreću roditelji maloljetnika prilikom adaptacije i integracije u novu sredinu. Ključni problem je kako osigurati minimalne uvjete egzistencije. Ako roditelji nisu u stanju kroz duže vrijeme pronaći zaposlenje i odgovarajući izvor prihoda, očito je da će takva situacija utjecati na njihovo ponašanje i opterećivati obiteljsku atmosferu. Loši materijalni i stambeni uvjeti kod doseljeničkih obitelji mogu imati izraženije negativne učinke i zbog toga što takve obitelji nemaju izgrađenu mrežu srodničkih ili susjedskih odnosa kao starosjedilačke obitelji. Osim materijalnih prilika, na češće patološke pojave u

Varijable	W	R	Xn ₁	Xn ₂	F-omjer	p
PROMIO	.64	.71	1.05	1.15	12.34	.00
MAJKSK	.06	.50	1.03	1.08	5.00	.03
NERADM	.28	.47	1.05	1.11	5.00	.03
OTKADA	.44	.45	2.02	2.32	4.66	.03
PROMIM	.15	.42	1.03	1.06	3.35	.07
NERADO	.15	.40	1.13	1.20	4.02	.05
MAJKAL	.16	.40	1.04	1.08	3.07	.08
OSKDMA	.16	.23	1.00	1.01	1.32	.25
OSKDOC	.00	.22	1.03	1.05	1.13	.29

Tablica 3. Rezultati diskriminativne analize i analize varijance

	n ₁	n ₂	χ^2	DF	p
Fac ₁	-.21	.28	23.561	9	.01

Tablica 4. Grupni centroidi na diskriminativnom faktoru

doseljeničkim obiteljima vjerojatno utječu i problemi koji proistječu iz promjena u vrijednosnom i interakcijskom sustavu. To je poglavito slučaj kad obitelj preseljava iz tradicionalne seoske sredine (za koju je svojstvena snažna srodnička i susjedska solidarnost te neformalna socijalna kontrola) u urbanu sredinu u kojoj nema tradicionalne solidarnosti, gdje je veća anonimnost, slabija neformalna socijalna kontrola i drugačiji normativni poredak. Nova urbana sredina može zahtijevati drugačije odnose između supružnika, odnosno roditelja i djece. Dakle, ako su poteškoće prilagodbe povezane s izvjesnom besperspektivnošću u pogledu zaposlenja ili rješenja stambenog pitanja, onda je sigurno da takve okolnosti, među ostalim, povećavaju vjerojatnost za različite vrste rizika, a poglavito rizika da jedan ili drugi roditelj svoju "šansu" potraži u devijantnom i asocijalnom ponašanju (skitnji, neradu, promiskuitetu, alkoholizmu i sl.).

Osim toga, obiteljska patologija ovisi i o obilježjima strukture obitelji, što pokazuju brojna istraživanja Šučur, 1994; Mikšaj-Todorović, 1987; Mikšaj-Todorović, Mejo-všek, 1990). Vjerojatno je da se doseljene i nedoseljene obitelji razlikuju i po svojim strukturnim obilježjima.

Nešto prisutnija patologija u doseljeničkim obiteljima sigurno ima odraza na ponašanje maloljetnika koji dolaze iz ovih obitelji. Prisustvo obiteljske patologije nužno je povezano s prisutnošću poremećaja u obiteljskoj atmosferi i obiteljskim odnosima (što potvrđuje i analiza diskriminativnog faktora). U doseljeničkim obiteljima su obiteljski odnosi bili češće poremećeni kroz jedno duže vrijeme nego kod starosjedi-laćkih obitelji. Naravno da obiteljska situacija koju karakterizira poremećenost obiteljskih odnosa i prisustvo određenih oblika socijalne patologije nosi sa sobom niz rizika kad je u pitanju odgojno-socijalizacijski proces. Pravilan odgoj djeteta ovisi prije svega o kvaliteti obiteljskih odnosa. Pa čak i onda kad su obiteljski odnosi u manjem stupnju poremećeni (kad nema svađa i fizičkih sukoba), to može utjecati na emocionalni i drugi razvoj djeteta. Za psiho-socijalni razvoj djeteta je neizostavno bitna i činjenica vremenskog trajanja poremećenosti obiteljskih odnosa. U tom smislu treba istaknuti da je u cijelom uzorku 34,7% maloljetnika imalo poremećene obiteljske odnose još prije no što su navršili 7 godina. Poremećenost obiteljskih odnosa predstavlja još ozbiljniji problem ukoliko je povezana s fizičkim sukobima i razračunavanjima u kojima s vremenom mogu sudjelovati i sami maloljetnici.

Uz poremećene obiteljske odnose, mnogi autori izdvajaju još dvije pojave obiteljske patologije: nerad (koji je povezan sa skitnjom) i alkoholizam. Promiskuitet kod roditelja jeste značajan za pojavljivanje nekih delinkventnih ponašanja (prostitucija, seksualni delikti), ali u najvećem broju istraživanja promiskuitet je u pravilu slabije prisutan oblik obiteljske patologije u odnosu na nerad, skitnju i alkoholizam. Sklonost, na primjer, roditelja prema neradu i skitnji će nesumljivo negativno utjecati na izgradnju radnih navika samog maloljetnika, što se osobito može manifestirati u trenutku kad maloljetnik krene u školu. Takvi maloljetnici onda tendiraju bježanju iz škole, nesavjesnom i neodgovornom izvršavanju svojih obveza u školi i slično.

Alkoholizam u obitelji također bitno narušava normalno funkcioniranje obitelji, budući da je često povezan s agresivnim ponašanjem, neopravdanim kažnjavanjima djece itd. Diskriminativna analiza je pokazala da se maloljetnici iz doseljenih obitelji i maloljetnici iz nedoseljenih obitelji donekle razlikuju s obzirom na alkoholizam majke (češća sklonost pretjeranoj konzumaciji alkohola kod majki iz doseljenih obitelji). Razlozi za ovo mogu biti različiti, ali se mogu tražiti, jednim dijelom, u većim poteškoćama prilagodbe kod majke prilikom doseljenja u novu sredinu. Ovo potvrđuju određena istraživanja migracija iz manje razvijenih, seoskih sredina prema razvijenim, urbanim središtima. U slučajevima ruralno-urbanih migracija nije riječ samo o problemima navikavanja na nove socijalne norme i novi način života, nego se radi o tome da su majke (odnosno žene) u emigracijskoj sredini (sredini odlaska) bile mnogo manje izložene vanjskom svijetu od očeva (muškaraca). Stoga je nagli prijelaz s uskog kruga rođaka i susjeda na širi i heterogeniji krug osoba, koji je svojstven urbanoj sredini, mnogo teže pogađao majku nego oca. No i kod ruralno-ruralnih migracija majka može biti suočena s većim poteškoćama socijalne integracije. Možda majke iz doseljenih obitelji prije popuste iskušenju neprihvatljivog ponašanja (u ovom slučaju alko-

holizma) uslijed nezavidne ukupne obiteljske situacije, dok majke iz nedoseljenih obitelji u slučajevima teških obiteljskih prilika mogu lakše naći oslonac u lokalnim socijalnim mrežama. Pojavu alkoholizma u takvim slučajevima olakšava i relativno jednostavno dolaženje do alkohola (ako ga sama obitelj proizvodi i slično). Naravno, može se diskutirati i o tome da alkoholizam oca i alkoholizam majke nemaju iste posljedice s aspekta ponašanja maloljetnih članova obitelji. Alkoholizam oca može biti nerijetko povezan s agresivnim ponašanjem prema maloljetniku, s teškim fizičkim kažnjavanjima maloljetnika (opravdanim ili neopravdanim) i općenito s nasiljem. Alkoholizam majke ne mora biti povezan s agresivnim i nasilničkim ponašanjem prema maloljetniku, već on češće uključuje zanemarivanje maloljetnika i roditeljskih obaveza. Naravno, to ne znači da alkoholizam majke nema bitno negativni utjecaj na obitelj i maloljetnika. Obiteljska situacija će biti iznimno teška ukoliko oba roditelja pretjerano konzumiraju alkohol. U tom slučaju je sasvim upitan ostanak maloljetnika u takvim obiteljskim prilikama. Konačno, treba reći da maloljetnik u devijantnom ponašanju može vidjeti način da izbjegne one situacije koje su rezultat prakticiranja socijalno-patološkog ponašanja od strane jednog ili drugog roditelja.

Prisustvo socijalnopatoloških pojava kod odraslih članova obitelji (prvenstveno kod roditelja) u velikoj je mjeri povezano s pojavom poremećaja u ponašanju kod maloljetnih članova. Naravno, to ne znači da maloljetnik koji odrasta u obitelji u kojoj su prisutne patološke pojave mora i sam iskazivati devijantno ponašanje. Međutim, velika je vjerojatnost da malodobni članovi obitelji usvoje iste one oblike socijalnopatoloških ponašanja koje manifestiraju njihovi roditelji.

Tijek školovanja maloljetnika

Iz analize jednog dobivenog diskriminativnog faktora proizlazi da ga ponajviše određuju varijable: mijenjanje osnovne škole

Varijable	W	R	Xn ₁	Xn ₂	F-omjer	P
MIJOSK	.63	.82	1.19	1.35	9.17	.00
BJEOSK	.67	.77	1.21	1.34	8.08	.01
BJESSK	.30	.43	2.18	2.31	2.44	.12
MIJSSK	-.18	.37	2.45	2.65	1.83	.18
RAZKRO	-.31	.30	1.64	1.75	1.24	.27

Tablica 5. Rezultati diskriminativne analize i analize varijance

	n ₁	n ₂	χ ²	DF	P
Fac ₁	-.16	.21	13.264	5	.02

Tablica 6. Grupni centroidi na diskriminativnom faktoru

i bjezanje iz osnovne i srednje škole (Tablica 5). Grupni centroidi (Tablica 6) pokazuju da su "školski problemi" češći kod maloljetnika iz doseljeničkih obitelji. To drugim riječima znači da maloljetnici iz doseljeničkih obitelji u odnosu na one iz starosjedilačkih:

- češće mijenjaju osnovnu školu,
- češće bježe iz osnovne i srednje škole.

Općenito je poznato da maloljetni delinkventi imaju problema s redovitim pohađanjem škole i svladavanjem gradiva. Maloljetni delinkventi u pravilu pokazuju manju uspješnost u obrazovnom procesu u odnosu na maloljetnike-nedelinkvente (češće ponavljaju razred, prekidaju školovanje ili izbjegavaju školu).

Diskriminativna analiza je pokazala da maloljetnici iz doseljeničkih obitelji češće mijenjaju prvenstveno osnovnu školu. Razlog ovome treba tražiti, s jedne strane, u češćim promjenama prebivališta doseljenih obitelji. Kao što je već spomenuto prilikom analize socijalnoekonomskog statusa, doseljena obitelj je vjerojatno češće mijenjala svoje mjesto prebivanja nakon rođenja maloljetnika, a to znači i nakon polaska maloljetnika u školu. Učestale promjene mjesta prebivanja obitelji u pravilu negativno djeluju na školsku uspješnost djeteta, a poglavito ako su praćene unutarobiteljskim problemima. S promjenom mjesta boravka maloljetnik mijenja školu, nastavnike, razred i školske kolege. Makar se djeca i mladi čak relativno lakše i brže prilagođavaju promjenama, ipak promjena škole

zahtijeva od djeteta dodatni napor kako bi se navikao na možda drugačije školske kriterije i izgradio novu mrežu odnosa (što je veći problem u osnovnoj školi). Izgleda da mijenjanje srednje škole nosi sa sobom manje adaptivnih poteškoća nego mijenjanje osnovne škole. Ove adaptacije na školsku sredinu će biti teže ukoliko je dijete ili maloljetnik i ranije imao većih poteškoća u svladavanju školskog programa. Uzroci promjene prebivališta su najčešće vezani za zaposlenje roditelja, ali i za neke druge faktore. Međutim, s druge strane, češća mijenjanja škole kod maloljetnika iz doseljenih obitelji mogu biti prouzrokovana željom roditelja da promjenom škole izbjegnju neuspjeh u obrazovnom procesu, odnosno da maloljetniku omoguće nastavak školovanja. Češće promjene škola, isto tako, mogu biti rezultat disciplinskih mjera škole prema maloljetniku, kad je maloljetnik prisiljen napustiti dosadašnju školsku sredinu zbog sukoba ili potpunog zanemarivanja obveza.

Osim toga, maloljetnici iz doseljenih obitelji su relativno skloniji bjezanju iz osnovne i srednje škole. Ovo bjezanje može biti povezano s već spomenutim češćim mijenjanjem škola, ali i sa činjenicom da su maloljetnici iz doseljenih obitelji češće susreću s različitim socijalno-patološkim oblicima ponašanja kod roditelja (skitnja, nerad, alkoholizam, promiskuitet). Zatim, kod jednog broja maloljetnika iz doseljenih obitelji roditelji češće i duže borave u

inozemstvu, što također može utjecati na nedostatnu i neodgovarajuću kontrolu maloljetnika u školi, ali i izvan škole.

U nizu se istraživanja pokazalo da više bježe iz škole oni maloljetnici koji su počeli mijenjati škole u ranijim razredima (osnovnoj školi), nego oni koji nisu mijenjali školu ili su je mijenjali u kasnijim razredima. Osim toga, treba ustvrditi da bježanje iz osnovne škole ima veće negativno prognostičko značenje nego bježanje iz srednje škole, kad se radi o budućem delinkventnom ponašanju. Bježanje iz srednje škole je skoro normalna i uobičajena faza u tijeku školovanja, socijalizaciji i razvoju mlade ličnosti. Srednjoškolska populacija inače ima pojačanu potrebu za nesvakidašnjim situacijama, bjegom od nametnutog i monotonog načina života. S druge strane, djeca osnovnoškolske dobi su u većoj mjeri povezana sa svojim odgajateljima, tako da bježanje u osnovnoj školi predstavlja veći odklon u ponašanju.

Možemo izvući jedan generalni zaključak da karakteristike tijeka osnovnoškolskog obrazovanja često imaju značajniji negativni utjecaj na kasniju pojavu delinkventnog ponašanja od onih srednjoškolskog tijeka obrazovanja.

ZAKLJUČAK

Rezultati istraživanja su potvrdili hipotezu da se maloljetni delinkventi s obzirom na migratornost obitelji statistički značajno razlikuju u pogledu socijalnoekonomskog statusa, obiteljske patologije i tijeka školovanja.

Prvom diskriminativnom analizom ispitanice su razlike među maloljetnim delinkventima iz doseljenih i nedoseljenih obitelji s obzirom na socijalnoekonomski status. Utvrđeno je da su ove razlike statistički značajne, što znači da je za skupinu maloljetnih delinkvenata iz doseljenih obitelji (u odnosu na skupinu maloljetnih delinkvenata iz nedoseljenih obitelji) svojstveno sljedeće: majka im je duže radila u inozemstvu, također i otac, obitelj je imala nepovoljniji

stambeni status, otac ima u prosjeku manji stupanj postignute školske spreme, rjeđe su se njihovim odgojem bavila oba roditelja. Oдавde proizlazi da doseljeničke obitelji općenito imaju lošiji ekonomski i stambeni status od nedoseljeničkih obitelji. Nepovoljne ekonomske i stambene prilike pritišću obiteljske odnose i zaokupljaju najveći dio vremena i pažnje roditelja, što se negativno odražava na odgoj samog maloljetnika.

Drugom diskriminativnom analizom ustanovljeno je da postoje bitne razlike među maloljetnim delinkventima iz doseljenih i nedoseljenih obitelji s obzirom na prisustvo socijalne patologije u obitelji. Iz dobivenih podataka se vidi da je u doseljenim obiteljima češće prisutna: sklonost oca neradu i promiskuitetu, sklonost majke skitnji i neradu, poremećenost obiteljskih odnosa kroz duže vrijeme. Češća prisutnost pojava socijalne patologije u doseljenim obiteljima vjerojatno je posljedica i već spomenutog lošijeg ekonomskog i stambenog statusa. Kada su teškoće prilagodbe na novu sredinu povezane s izvjesnom besperspektivnošću glede zapošljavanja i rješenja stambenog pitanja, onda je sigurno da takve okolnosti povećavaju vjerojatnost da jedan ili oba roditelja vide "šansu" u asocijalnom ponašanju (neradu, skitnji, alkoholizmu ili promiskuitetu). Ako su u doseljenim obiteljima prisutnije socijalno-patološke pojave, onda postoji izražena vjerojatnost da će maloljetni članovi usvojiti iste one oblike socijalno-patoloških ponašanja koje imaju njihovi roditelji. Konačno, maloljetnik u devijantnom ponašanju može vidjeti i način da izbjegne one situacije koje su rezultat manifestiranja socijalno-patoloških ponašanja roditelja.

Trećom diskriminativnom analizom utvrđeno je da postoje bitne razlike između maloljetnih delinkvenata iz doseljenih i nedoseljenih obitelji s obzirom na tijek školovanja. Preciznije rečeno, maloljetni delinkventi iz doseljenih obitelji češće mijenjaju osnovnu školu te češće bježe iz osnovne i srednje škole. Općenito govoreći, maloljetni delinkventi iz doseljenih i nedo-

seljenih obitelji značajno se razlikuju prvenstveno s obzirom na neke poremećaje u ponašanju u osnovnoj školi. Dakle, određeni poremećaji u tijeku osnovnoškolskog obrazovanja imaju dalekosežnije posljedice za pojavu maloljetničke delinkvencije.

Rezultati ovog istraživanja ukazuju na to da je potrebno posebnu pažnju obratiti na migratorne obitelji. Pokazalo se da je situacija u migrantskim, odnosno doseljenim obiteljima rizičnija s aspekta pojave poremećaja u ponašanju. Stoga bi centri za socijalnu skrb (kao i druge ustanove) trebali voditi više računa o ovom tipu obitelji. Migratorne obitelji su često u lošijoj ekonomskoj i stambenoj situaciji. Centri za socijalnu skrb bi trebali nastojati eliminirati ili ublažiti one čimbenike materijalnog i društvenog položaja maloljetnika iz migratornih obitelji koji stimuliraju društveno neprihvatljive stavove i ponašanja. Riječ je o materijalnoj pomoći

maloljetniku i njegovoj obitelji, pomoći pri zapošljavanju roditelja ili o upućivanju na liječenje roditelja koji je alkoholičar. Migrantske obitelji imaju više poteškoća prilikom adaptacije u novoj sredini ukoliko su interakcijski sustavi sredine odlaska i sredine dolaska različiti. Roditelji iz ovih obitelji su onda prisiljeni ostaviti dotadašnje modele ponašanja i prihvatiti nove kako bi uopće mogli funkcionirati u novoj sredini. Naravno da ovi prelasci s jednih na druge modele ponašanja ne idu lako, već traže značajne napore. S problemima adaptacije nerijetko se veže i besperspektivnost glede pronalaska zaposlenja i adekvatnog stambenog smještaja. Djeca migranata, makar su rođena u novoj sredini, također se susreću s izvjesnim problemima integracije, poglavito ako postoji nesklad između roditeljskih normi i normi socijalne sredine u kojoj žive.

LITERATURA

1. Mežnarić, S. (1991): Osvajanje prostora - prekrivanje vremena, Sociološko društvo Hrvatske, Zagreb.
2. Mikšaj-Todorović, Lj. (1987): Obiteljske i socio-demografske karakteristike maloljetnih delinkvenata u SR Hrvatskoj i povezanost s nekim oblicima poremećaja u ponašanju (disertacija), Fakultet za defektologiju, Zagreb.
3. Mikšaj-Todorović, Lj., Mejovšek, M. (1990): Kanoničke relacije između sociopatoloških pojava i socioekonomskog statusa porodice maloljetnih delinkvenata, Defektologija, 26, 1, 87-94.
4. Poldrugač, Z. (1981): Relacije između nekih karakteristika toka školovanja i kriminalnog ponašanja djece i omladine na području Zagreba, (magistarski rad), Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
5. Poldrugač, Z. (1992): Regionalne karakteristike toka i problema školovanja maloljetnih delinkvenata u Republici Hrvatskoj, Defektologija, 28, 1-2, 261-282.
6. Singer, M., Mikšaj-Todorović, Lj. (1989): Delinkvencija mladih, Globus, Zagreb.
7. Šućur, Z. (1994): Kanoničke relacije između strukture i socioekonomskog statusa obitelji maloljetnih delinkvenata kojima je izrečena sankcija dom za preodgoj i porodične patologije, Kriminologija i socijalna integracija, 2, 1, 43-49.
8. Uzelac, S. (1980): Neki pojavni oblici poremećaja u ponašanju maloljetničkih delinkvenata u RH, u: Karakteristike i aktualni problemi maloljetničke delinkvencije u Hrvatskoj, RSIZ za socijalnu zaštitu Hrvatske.
9. Vrgoč, I. (1978): Školski neuspjeh i bježanje iz škole kod maloljetnika u kriminalnom povratu (magistarski rad), Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.

DIFFERENCES IN SOCIO-ECONOMIC STATUS, COURSE OF SCHOOL EDUCATION AND FAMILY PATHOLOGY OF JUVENILE DELINQUENTS IN RESPECT OF THEIR FAMILY SITUATION IN TERMS OF MIGRATION

ABSTRACT

The objective of this paper was to study whether juvenile delinquents from native families and those from families of new residents differ significantly in the course of their school education, socio-economic status and family pathology. The sample consisted of 412 juvenile perpetrators of various criminal offences in the area of Bjelovar-Bilogora County, who were sentenced by the Municipal Court or the County Court in Bjelovar to a penal sanction or against whom the criminal proceedings were suspended, but only for the reason of usefulness, in the period between 1 January 1988 and 31 May 1995. The data collected were processed by the use of the discriminative and variance analyses (SPSS programme).

Discriminative factors obtained (the results of the variance analysis as well) confirm that juvenile delinquents from native families and those from families of new residents differ statistically significantly in respect of all the three specified areas. In other words, juvenile delinquents from families of new residents have a less favourable economic and housing status, are more often faced with socially pathologic phenomena in the family and have more problems at school. The results of this study show that the situation in migrant families or families of new residents is more risky from the aspect of the occurrence of behaviour disorders and juvenile delinquency.